

FIGYELŐ

Frédéric Barbier, Közép-Európa könyvtörténete 65 éves. Az évfordulók közül számos olyan akad, amelyet a kollégák, tanítványok, barátok, egy emlékkötettel ünnepelnek. Frédéric Barbier, aki 2017-ben tölti be 65. életévét, az év végén nyugdíjba is vonul. Biztosan nem a munka áll le, legfeljebb a heti vidéki, vagy külföldi utazásai száma lecsökken, és csak havonta vesz részt egy nemzetközi konferencián. A közép-európai barátai elhatározták egy kis kötet összeállítását, megköszönve barátságát, és azt a figyelmet, amelyet munkásságában annak a földrajzi területnek szentelt, amelynek életében a könyv alapvetően mást jelent, mint a nyugatibb Európában. Eleve kevesebb van belőle. Sokkal kevesebbet adtak ki, mint másutt, és az ide érkező könyvanyag sem hasonlítható mennyiségben a nyugat-európai országokban fellelhetővel. Ez a terület befogadó. Az itt élő népek sokakat befogadtak a történelemben, főleg keletről érkezőket. De az intoleráns Nyugat-Európában nyugalomra vágyók is erre vették az irányt. Gondoljunk csak a vallási nonkonformizmus 16–17. századi képviselőire. Befogadó az itteniek kultúrája is. A nyugati kereszténység szellemi áramlatai – éppen a könyv médiumnak köszönhetően – általában német közvetítéssel jutottak el ide, vagy éppen az itáliai utat választva. Egymásra is hatottak ezek a népek, de értelmiségük sajnos általában csak nyugatra tekintett, és sokszor a nyugati kollégák létesítettek kapcsolatot köztünk. Így Frédéric Barbier is. Magam is sok közép-európai kolléga barátságát köszönhetem neki.

Ő is a francia szellemi áramlatok nyomát kutatva érkezett ide. Germanista,¹ és a francia és német kulturális hatás történeti jelenségei után, megismerte az Itália és a francia szellemi cserét, majd mindkét irányt meghosszabbítva Közép-Európába, majd a Balkánra érkezett. Rögtön látta: az itáliai, vagy éppen német egyetemi városok, majd a 18. századtól Bécs, olyan központok, amelyek önmagukban is kisugárzó erővel bírtak, de jelentős közvetítést is elvégeznek. A nyugati szellemi áramlatokat közvetlenül (könyvkereskedelem), vagy szűrve (fordítások, egyetemi értelmezések stb.) ismertették meg a Közép-Európából oda érkezőkkel. Persze vannak nyugatabbra is közvetítők, így a Németalföldön, vagy éppen Svájc egyetemlein. A régió német kulturális zóna, ám déli részétől észak felé gyengülően az itáliai hatások is jelentősek. A 18. században megjelent a közvetlen francia hatás, és egy évszázaddal később az angol is, ami soha nem volt jelentős (Shakespeare-t is németből fordították először a régió nyelveire). Könyvtörténeti előadásain, Barbier, többször beszélt az Antwerpen–Velence-tengelyről, amelytől északra és délre a könyvkiadás volumene kisebb volt, és a kulturális hatások összetettebbek.

Ő sem szereti azokat a történelmi atlaszokat, amelyekben a legkeletibb bencés, vagy cisztercita kolostor Bécsben van, és – mint megszállott vasúton utazó – azt is tudja, Bécsből keletre is építettek vasutat, vannak fő, és mellékvonalak (ő ezeket az utóbbiakat is ismeri, Szilvásváradtól Petrozsényig). És ha Magyarországon 1921-től 1996-ig tilos is volt a Kisantant országok irányba modern

¹ Cf.: BARBIER, Frédéric, *L'empire du livre, Le livre imprimé et la construction de l'Allemagne contemporaine (1815–1914)*, Paris, Cerf, 1995.

vasútvonalat építeni, ő mégis az archaikusnak mondható szerelvényeken utazik a mai napig. Azért, hogy megismerje a területet.

Ezt a régiót, történetileg, egy nagyhatalom iskolarendszere és történelmi látásmódjával már előbb is megismerte. Számára a szatmári béke nem volt újdonság, csak nem hallotta, hogy Károlyi Sándor áruló lett volna. Ő azt tanulta, hogy II. Rákóczi Ferencnek nem sikerült kitarania a spanyol örökösödési háború végéig, így nem is vetődött fel a Magyar Királyság függetlensége az európai hatalmi rendezésben. Tudja, hogy Temesvár nem Erdélyben van, és azt is, hogy Erdély nem pusztán Drakula, és a sárkányok országa. Mert az érdekelte, hogy milyen volt a közép-európai országok intézményi rendszere (ezen belül a nyomdák és a könyvtárak hangsúlyosan is érdeklődésébe tartoztak). Azt is megtanulta, hogy a török, északabbra a tatár, a kozák és az orosz hatalmi aspirációk megakasztottak egy a Nyugat-Európához hasonló intézményi rend továbbélését. Hiszen a 16. századig – mondhatnánk – a dolgok a maguk rendjén haladtak. A kései krisztianizáció után a terület, a nyugati kereszténységre jellemző hatalmi és kulturális rendszereket hozott létre.

Mesterének, Henri-Jean Martinnek nagy összefoglaló művében (*L'Apparition du livre*, 1958), Közép-Európa pusztán a *comme il faut* szintjén említődik: Krakkó és Prága egyeteme, Matthias Corvinus Budán. Frédéric Barbier könyvtörténete,² majd könyvtártörténete³ – elsőként a nyugat-európai szintézisek közül – már szervesen integrálja a területet a nyugati keresztény világba, és ki is tekint a keleti ortodox román, görög, illetve orosz területekre. Azt is tudja, hogy az első grúz betűkészletet egy magyar, Misztótfalusi Kis Miklós készítette, és az első török nyomtatványokat egy erdélyi magyar renegátnak köszönhetik. A Hitpropaganda Kongregáció Kaukázusig látó gépezetének könyvtörténeti jelenségeit is megismerte, ahogy az archaikus óhitű orosz nyomtatványokat is, akik – a kanadai misszionáriusok hasonlóan – fából faragott mozgatható betűkkel művelték a szedés-nyomás mesterségét. Könyvei világsikere számunkra is siker. A brazil-portugálra, spanyolra, kínaira is lefordított könyveiből rólunk is olvashatnak az ottani érdeklődők. Ugyancsak számunkra lehetőség, hogy Barbier elhagyta az általa szerkesztett, komoly hagyománnyal rendelkező folyóiratot (*Revue française d'histoire du livre*) és külön lapot alapított azért, hogy a könyvtörténet nemzetközi látókörét kibővíthesse (*Histoire et civilisation du livre, Revue internationale, Genève, Droz*).

Barbier azonban ennél mélyebben is megismerte Európát. Az ő Európa-fogalma nem földrajzi, nem a mai brüsszeli (= Közös Piac), de nem is azoké, akik Európát a földrajzi Európa nyugati keresztény részére szűkítik. Európa egy kultúrájában keresztény meghatározottságú, sokféle más kultúrát is befogadó közösségek együttese. A vége ott van, ahol az írásbeliség és a könyv már nem a meghatározó a hagyományok átörökítését tekintve. És ez az Európa behálózott (*en réseaux, Vernetzt*) a könyves világ rendszerei által.⁴ A modern Európa születéséről írott könyvében⁵ ennek

² BARBIER, Frédéric, *Histoire du livre*, Paris, Armand Colin, 2000, ²2006, ³2012 (Collection U); magyarul: *A könyv története*, ford. Balázs Péter, Budapest, Osiris, 2005; BARBIER, Frédéric, BERTHO LAVENIR, Catherine, *Histoire des médias de Diderot à Internet*, Paris, 1996, ²2000, ³2003, ⁴2009 (Collection U); magyarul: *A média története Diderot-tól az internetig*, ford. Balázs Péter, Budapest, Osiris, 2004.

³ BARBIER, Frédéric, *Histoire des bibliothèques, d'Alexandrie aux bibliothèques virtuelles*, Paris, Armand Colin, 2013, ²2016.

⁴ *L'Europe en réseaux, Contributions à l'histoire de la culture écrite 1650–1918. – Vernetztes Europa, Beiträge zur Kulturgeschichte des Buchwesens 1650–1918*, série par Frédéric Barbier, István Monok.

⁵ BARBIER, Frédéric, *L'Europe de Gutenberg, Le livre et l'invention de la modernité occidentale (XIIIe – XVIe siècle)*, Paris, Belin, 2006 (Histoire et société); magyarul: *A modern Európa születése, Gutenberg Európája*, ford. Balázs Péter, Budapest, Kossuth Kiadó, OSZK, 2010.

az Európának is részesévé tette a közép-európai régiót. Talán nem véletlen, hogy ez a könyve az egyetlen, amelyik elérte az angol érdeklődési küszöböt, és megjelent angolul is.⁶

Ahogy említettem, külön is érdekelt a közvetítő központok kérdése. A bécsi görög nyelvű könyvkiadás, vagy éppen a Budai Királyi Nyomda soknyelvű kiadvány együttese. Mindent nagyhatalmi nézőpontból lát. Olyanból, aki tudja, van másik nagyhatalom is: egy-egy esemény más Párizsból nézve, és más Isztambulból. Nagyon más Krakkóból vagy Budáról látva és láttatva.

Az utóbbi évtizedben már kevesebb kisebb cikket írt: bloggá formálta rövid mondandóit. Amerre utazott – márpedig mindig úton volt – Argentínától Kanadáig, Pekingtől Jeruzsálemig, és persze a Földrajzi Európa összes államában –, bemutatott számtalan könyvtárat és könyvtörténeti kiadványt. Szeret kiállításokat szervezni, Párizs,⁷ Strasbourg⁸ könyvtörténetéről, a katalógusok történetéről,⁹ vagy éppen a könyv világtörténetéről.¹⁰ A párbeszédet éltetik, szereti azokat, akiktől – ahogy mondja – lehet valami újat tanulni. Ha kialakult a fejében egy téma, amelyet kutatni, megvitatni kellene, szerveztünk egy konferenciát. Évente kettőt rendszeresen a közép-európai kollégákkal. És ő persze még sok egyéb konferenciát szervezett más országok szakembereivel. Aztán, ha megért benne a mondandó, visszavonul vidéki háza, a *La Quellerie* magányába, és megír egy könyvet. Az európai politikát látva, mostanában az emberi butaság foglalkoztatja. A következő könyve, talán ezért is lesz Sebastian Brant *Bolondok hajója* korai kiadásainak monográfiája.

Frédéric Barbier bibliográfus és könyvtáros. A francia történelem bibliográfiájával,¹¹ és Valenciennesben kezdte pályáját, az egykori jezsuita könyvtárban.¹² Iskolája, az *École nationale des chartres*, olyan, hogy a dokumentumok tiszteletét nem engedi elfeledni. Nem szereti az elméleti munkákat, főleg nem az olyanoktól, akik soha nem dolgoztak ténylegesen régi könyvekkel, és mégis elméletet alkotnak róluk. Ugyanakkor mindig azt mondja nekem: „Te vagy a könyvtörténész, én a szintézisek írója (généraliste)”. Ha a világot nézzük, igaza is van, ha mondjuk Franciaországot, akkor ő ugyancsak könyvtörténész, sőt, helytörténész,¹³ a részletekig ismer számos könyves diszciplínát. Abban

⁶ BARBIER, Frédéric, *Gutenberg's Europe, The Book and the Invention of Western Modernity*, trad. Jean Birrell, Cambridge, Polity Press, 2016.

⁷ *Paris, capitale des livres, Le monde des livres et de la presse à Paris, du Moyen Âge au XXe siècle*, Sous la direction de Frédéric Barbier, Paris, PUF, 2007.

⁸ *bibliothèques; strasbourg; origines–XXIe siècle*, Sous la direction de Frédéric Barbier, Paris, Strasbourg, Édition des Cendres, BNU, 2015.

⁹ *De l'argile au nuage: une archéologie des catalogues (IIe millénaire av. J.-C. – XXIe siècle)*, Ouvrage publié à l'occasion des expositions organisées par la Bibliothèque Mazarine et la Bibliothèque de Genève. Paris, 13 mars – 13 mai 2015 et Genève 18 septembre – 21 novembre 2015, Sous la dir. de Frédéric BARBIER, Thierry DUBOIS, Yann SORDET, Paris, Éditions des Cendres, 2015.

¹⁰ *Les trois révolutions du livre, Catalogue de l'exposition de Conservatoire Nationale des arts et métiers, Paris, de 8 octobre 2002. à 5 janvier 2003*, Catalogue réuni par Alain Mercier, Paris, Imprimerie Nationale, 2002.

¹¹ BARBIER, Frédéric, *Bibliographie de l'histoire de France*, Paris, Masson, 1987.

¹² BARBIER, Frédéric, *La bibliothèque municipale de Valenciennes, 1563–1933*, Bordeaux, Taffard, 1978.

¹³ *Le patronat du Nord sous le Second empire: une approche prosopographique*, par Frédéric Barbier, avec la collaboration de Jean-Pierre Daviet ... [et al], Genève, Droz, 1989; BARBIER, Frédéric, *Lumières du nord: imprimeurs, libraires et „gens du livre” dans le nord au XVIIIe siècle (1701–1789)*, *Dictionnaire prosopographique*, avec la collaboration de Sabine Juratic, Michel Vangheluwe, Genève, Droz, 2002 (Histoire du livre); BARBIER, Frédéric, JURATIC, Sabine, MELLERIO, Annick, *Dictionnaire des imprimeurs, libraires et gens du livre à Paris, 1701–1789*, Genève, Droz, 2007 (Histoire du livre)

az értelemben persze nem „jó” könyvtáros, hogy őt azért a könyvek tartalma is érdekli. A könyvtár, annak nyelvi, tartalmi összetétele, rendje, ikonográfiája, építészete, maga a könyvtáros, az ország könyves politikájának története a kiadástól a cenzúráig. Umberto Eco könyvtárosa *A rózsza* nevében rosszra használta azt a tudását, ami a könyvek tartalmát illeti, ezért megakadályozta Arisztotelész *Poétikájának* hagyományozását az utókorra. Frédéric Barbier olyan könyvtáros, aki arra használta tartalmi ismereteit, hogy az egyes dokumentumok leírása (a rózsza neve) tökéletes legyen (lásd például a francia könyvtárakban őrzött ősnymtatványok katalógusában kifejtett munkáját).¹⁴

Engem megtisztelt azzal, hogy Sebastian Branttal figyelmeztetett, bolond, aki a világ összes terhét magára veszi („*Qui curas hominum cunctorum ferre laborat ...*”). Így, 65 évesen, persze neki is eszébe juthatna Vergilius intése, „*Non omnia possumus omnes*”. Talán eszébe is jutott, hajlik az esettanulmányok felé. Azok elmélyült kutatásával mondani általános érvényűt. Azt hiszem, és ezt kívánjuk neki az évfordulón, hogy sok könyvet fog még írni, mindannyiunk okulására.

MONOK ISTVÁN

¹⁴ *Catalogues régionaux des incunables des bibliothèques publiques de France*, vol. 1–18.